

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

Υπὸ Α. Κουρνιακτη.

Ἐξεφωνήθη τὴν 21 Ἰανουαρίου 1873.

Φιλόμουσοι Κύριοι!

Οὔτε ἐπιδείξεις Θεολογικῶν γνώσεων, οὔτε αἶσθημα φιλαυτίας με παρεκίνησαν νὰ ἀναβῶ σήμερον τὴν ἑδραν ταύτην, ὅπως ἀναπτύξω ἐνώπιον ὑμῶν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου. Τὰς ἐπιδείξεις ἀποστρέφομαι καὶ ἀποδοκιμάζω φρονῶν ὅτι, τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ὅπως φανῇ ἀντάξιον τοῦ προορισμοῦ του, ἔχει ἀνάγκην μᾶλλον πρακτικῶν γνώσεων ἢ ἀγορεύσεων καὶ συζητήσεων, ὅτι ὀφείλει νὰ γνωρίζῃ ἐκτενέστερα τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕψος τῆς χριστιανικῆς αὐτοῦ πίστεως ἢ νὰ ἐγκύπτῃ εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ ὅτι χρεωστεῖ νὰ ἐμπεριέχῃ εἰς τοὺς κόλπους αὐτοῦ μᾶλλον χρηστοθήεις, τιμίους καὶ ἐναρέτους πολίτας ἢ ῥήτορας, φιλοσόφους καὶ σοφιστάς. Τὸ θέμα λοιπὸν τῆς ἡμετέρας συνδιαλέξεως θέλει εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ λέξις αὕτη, ἥτις ἐξ ἑνὸς με ὑπενθυμίζει τὸν σοβαρὸν χαρακτῆρα δι' οὗ ὀφείλω νὰ περιβάλω τὰς ἐννοίας μου, μοὶ διεγείρει ἐξ ἄλλου τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι θὰ ἦναι ἴσως δύσκολον νὰ προσηλώσῃτε τὴν προσοχὴν σας ἐπὶ σκέψεων, αἵτινες ὡς ἐκ τῆς οἰκειότητος καὶ ἐπαναλήψεως αὐτῶν, ἀκροθιγῶς πως προσβάλλουσι τὸ πνεῦμα ὑμῶν. Ἀλλὰ προκειμένου περὶ μεγάλων ἀληθειῶν, προκειμένου περὶ τῆς εὐτυχίας ἢ δυστυχίας ἡμῶν, εὐελπιστῶ ὅτι θέλετε καταβάλλει πᾶσαν ἐφικτὴν προσοχὴν καὶ εὐμενῶς ἀκροασθεῖ τῶν λόγων μου.

Ὅπως ἐκτιμήσωμεν θεόντως τὰς ὠφελείας, ἃς τὸ Εὐαγγέλιον ἐπήνεγκεν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀνάγκη πᾶσα ν' ἀναδράμωμεν εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεως αὐτοῦ καὶ ρίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ διατέλει τότε ὁ ἐλληνικὸς καὶ ῥωμαϊκὸς κόσμος. Προσπαθοῦντες οὕτω ν' ἀνακαλύψωμεν τί ἄρα θὰ εἴμεθα σήμερον, ἐὰν ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἐνεφανίζετο ἐπὶ τῆς γῆς, θέλομεν ἐκτιμήσει καλλήτερον πᾶν ὅ,τι χρεωστοῦμεν εἰς τὴν θείαν καὶ σωτήριον ταύτην θρησκείαν.

Ὅποταν ἐν τῇ ἱστορίᾳ βλέπωμεν τὸν κυρίαρχον λαὸν τῆς Ῥώμης προσπίπτοντα ἐνώπιον τοῦ Κλαυδίου καίσαρος καὶ λατρεύοντα τὸν υἱὸν τοῦ Οἰνοβάρου, νομίζομεν ὅτι ἡ λατρεία αὕτη εἶχε ὅρια τινά. Πλὴν ἡ Ῥώμη ἠγάπησε πραγματικῶς τὸν Νέρωνα καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τυράννου τούτου, ἡ σκιά αὐτοῦ ἦτο δημοφιλὴς εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σταματήσωμεν, ὅπως παρατηρήσωμεν μετὰ προσοχῆς τὰ ῥωμαϊκὰ ἥθη. Οὔτε ὁ Τίτος, οὔτε ὁ Ἀντωνῖνος, οὔτε ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἠδυνήθησαν νὰ μετατρέψωσι τὸν ῥοῦν ταύτης· εἰς Θεὸς μόνος ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο.

Ὁ Αὐγούστος καῖσαρ ἔφθασεν εἰς τὴν ἐξουσίαν διὰ τοῦ ἐγκλήματος καὶ ἐβασίλευσεν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἀρετῆς. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἐξισωθῇ ὡς πρὸς τὴν ἀνδρίαν μετὰ τοῦ προκατόχου του, ἠθέλησε νὰ φανῇ ἡγεμὼν μεγαλόδωρος καὶ εἰρηνόφιλος. Χορηγῶν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς ὑπηκόους του ἐβύθισεν αὐτοὺς εἰς τὸν βόρβορον τῆς διαφθορᾶς, προετοιμάσας οὕτω τὴν πτῶσιν τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Τιβέριος καῖσαρ περιεφρόνησε πολὺ τοὺς ὑπηκόους του, δείξας προπάντων εἰς αὐτοὺς τὴν περιφρόνησιν ταύτην. Ἀλλὰ τὸ αἶσθημα τοῦτο, ὅπερ ὤφειλε νὰ ὑποκρύψῃ, ἦτον ἐκφρασις χαρᾶς, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ περιστείλῃ, εὐρίσκων τὸν λαὸν καὶ τὴν ῥωμαϊκὴν γερουσίαν ὑποδεεστέραν καὶ αὐτῆς τῆς χαμερποῦς καρδίας του.

Ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν λαὸς φρικώδης, καθότι εἰς λαὸς δὲν περιπίπτει εἰς τὰ πλημμελήματα, ἅτινα ἐφανέρωσεν ὑπὸ τοὺς κυριάρχας αὐτοῦ, ἀνευ φυσικῆς τινὸς ῥοπῆς καὶ ψυχικῆς μοχθηρίας. Ἡ Ἑλλάς καὶ ἐν τῇ ἀκρᾷ αὐτῆς διαφθορᾷ οὐδέποτε ὑπῆρξε μυσάρᾳ. Ὑποδουλωθεῖσα δὲ, δὲν ἐσυλλογίζετο ἄλλο, εἰμὴ πῶς ν' ἀπολαύσῃ ἡσυχίας καὶ ἡδονῆς.

Ὅποτεν ἡ Ῥώμη ἐφάνη ἐνάρετος, αἱ ἀρεταὶ αὐτῆς ἦσαν παρὰ φύσιν, καθότι ὁ πρῶτος Βροῦτος θυσιάζει τὸν υἱὸν του, ὁ δὲ δεύτερος δολοφονεῖ τὸν πατέρα του. Ὑπάρχουσιν ἐνίοτε ἀρετῆς διαθέσεις, τὰς ὁποίας λαμβάνομεν ὡς γενικὰς ἀρετάς καὶ αἱ ὁποῖαι δὲν εἶνε ἄλλο, εἰμὴ τοπικὰ ἀποτελέσματα. Ἡ Ῥώμη, ἐλευθέρα οὖσα, ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς ὀλιγαρχικῆς, διότι ἦτο πτωχὴ γενναία, διότι οἱ δεσμοὶ αὐτῆς, στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ ληστρικοῦ αὐτῆς βίου, τὴν ἠνάγκαζον πάντοτε νὰ ὀπλοφορῇ. Ἐξ ἄλλου ἦτο θηριώδης, ἀδίκος, φιλάργυρος, λᾶγνος καὶ μόνον ἡ μεγαλοφυΐα αὐτῆς ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος, ἀλλ' ὁ χαρακτήρ αὐτῆς μισητός.

Ὁ Μάρκος χύνει κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὸ αἷμα τῶν εὐγενῶν, ὁ δὲ Σύλλας τὸ τοῦ λαοῦ καὶ ὡς διὰ τελευταίαν περιφρόνησιν παραιτεῖται δημοσίως τῆς δικτατορίας χωρὶς νὰ δώσῃ λόγον διὰ τὸ αἷμα ὅπερ ἔχυσεν. Οἱ συνωμῶται τοῦ Κατιλίνα ὑποχρεοῦνται νὰ κατασφάξωσι τοὺς ἑαυτῶν πατέρας καὶ συντελοῦν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκείνης μεγαλειότητος, ἣν ὁ Ἰουγούρθας προτίθεται νὰ καταβάλλῃ. Χωρὶς νὰ λαλήσωμεν ἐνταῦθα περὶ τῶν καταμνηνυτῶν ἐκείνων τῶν καταγομένων ἐκ τῶν πρώτων εὐπατριδῶν τῆς Ῥώμης, χωρὶς νὰ ὑποδείξωμεν τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς αὐτῆς συνωμοσίας ἀμοιβαίως καταγγελλομένους καὶ ἀλληλοσφαζομένους, χωρὶς νὰ παραστήσωμεν τοὺς φιλοσόφους συνδιαλεγομένους περὶ ἀρετῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς κραιπάλης τοῦ Νέρωνος, τὸν Σενέκαν δικαιολογοῦντα τὴν πατροκτονίαν, χωρὶς νὰ λαλήσωμεν περὶ τῶν βδελυρῶν καὶ ἀγενῶν πράξεων τοῦ Γάλβα, τοῦ Βιτελίου, τοῦ Δομετιανοῦ καὶ ἄλλων αὐτοκρατόρων τῆς Ῥώμης, μία μόνη πράξις ἀρκεῖ ὅπως παραστήσῃ τὴν χαμέρπειαν τῆς ῥωμαϊκῆς ἀτιμίας. Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Σεβήρου Πλαυτιανὸς, νυμφεύσας τὴν κόρην του μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, διατάττει τὸν ἀκρωτηριασμὸν ἑκατὸν ἐλευθέρων πολιτῶν, ὅπως ἡ κόρη του, λέγει ὁ ἱστορικὸς, ἔχῃ θεραπείαν ἀνταξίαν βασιλίσσης τῆς Ἀνατολῆς.

Εἰς τὴν ἀχρεϊότητα ταύτην τῶν χαρακτήρων προσθέσωμεν καὶ τὴν φρικώδη διαφθοράν τῶν ἡθῶν. Ὁ σοβαρὸς Κάτων παρευρίσκετο εἰς τὰ χαμαιτυπεῖα, ἀ-

τινα ἐγίνοντο πρὸς τιμὴν τῆς Χλωρίδος καὶ παραχωρεῖ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Μαρκίαν εἰς τὸν Ὀρτένσιον. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου τούτου, ἡ Μαρκία γίνεται κληρονόμος τῆς μεγάλης αὐτοῦ περιουσίας καὶ ὁ Κάτων τὴν λαμβάνει ἐκ νέου, πρὸς βλάβην τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὀρτενσίου. Ὁ περίφημος Κικέρων ἀποπέμπει τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ὅπως νυμφευθῇ τὴν παρ' αὐτοῦ κηδευομένην ἀνήλικον Πουβλιλίαν. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Νέρωνος καθιδρύθησαν τὰ Ἴσουθενάλια, ἐνθα οἱ ἱππῶται, οἱ γερουσιασταὶ καὶ αἱ γυναῖκες ὑψηλῆς περιωπῆς ἦσαν ὑποχρεωμένοι ν' ἀναβαίνωσιν ἐπὶ τῆς σκηνῆς κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως ψάλλωσιν ᾠσματα ἄσεμνα μιμούμενοι τὰ σχήματα καὶ τὰς χειραφίαις τῶν ὑποκριτῶν. Ὁ θάνατος ἀπετέλει οὐσιωδέστατον μέρος τῶν ἀρχαίων ἡδονῶν καὶ ὅπως χαροποιήσωσιν ἔτι μᾶλλον τὰς εὐωχίας αὐτῶν, προσεκάλουν μονομάχους μετὰ ἐταίρων καὶ θαυματοποιῶν, ἐξερχόμενοι δὲ ἀπὸ τὰς ἀγκάλας αἰσχυρᾶς τινὸς γυναικὸς ἔτρεχον νὰ ἴδωσιν ἄγριόν τι θηρίον κατασπαράττον δυστυχῇ τινὰ καὶ πῖνον τὸ αἷμα αὐτοῦ. Οἱ αἰχμάλωτοι, οἵτινες εἰργάζοντο τὴν γῆν, εἶχον διαρκῶς τὰ σίδηρα εἰς τοὺς πόδας καὶ ἡ μόνη αὐτῶν τροφή ἦτον ὀλίγος ἄρτος, ὕδωρ καὶ ἅλας, τὴν δὲ νύκτα ἐκλείοντο εἰς ὑπόγεια, λαμβάνοντα τὸν ἀέρα ἐξ ὀπῆς τινος, ἥτις ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ θόλου τῶν κευθμώνων τούτων. Ὑπῆρχε νόμος, ὅστις ἀπηγόρευε νὰ φονεύωσι τοὺς λέοντας τῆς Ἀρρικῆς, ὅπως χρησιμεύωσι διὰ τὰ θεάματα τῆς Ῥώμης, ἐὰν δὲ χωρικός ἐτόλμα νὰ διαφιλονεικῇ τὴν ζωὴν τοῦ ἐναντίον τῶν θηρίων τούτων αὐστηρῶς ἐτιμωρεῖτο. Ὁ Καλιγόλας ἐπηύχετο εἰς τὸν Ῥωμαϊκὸν λαὸν νὰ εἶχε μίαν μόνην κεφαλὴν, ὅπως δυνηθῇ νὰ τὴν καταβάλῃ δι' ἐνὸς κτυπήματος. Ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ, περιμένων τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἀμφιθεάτρου, ἔτρεφε τοὺς λέοντας μὲ ἀνθρωπίνην σάρκα, ὁ δὲ Τίτος εἰς τὴν ἐπέτειον ἐορτῇ τοῦ πατρὸς τοῦ Οὐαπесиανοῦ προσέφερεν ὡς βορὰν τῶν θηρίων τρεῖς χιλιάδας Ἑβραίων. Συνήθως δὲ ἐθυσίαζον πέντε, δέκα, εἴκοσι χιλιάδας ἀτόμων πάσης τάξεως, παντὸς φύλου καὶ πάσης ἡλικίας δι' ἀπλὴν ὑπόνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ οἱ συγγενεῖς τῶν θυμάτων τούτων ἐστόλιζον τὰς οἰκίας των καὶ ἡσπάζοντο τὰς χεῖρας τοῦ δημίου αὐτῶν, παρευρισκόμενοι εἰς τὰς ἐορτάς του. Εἶδον ἐπὶ Κλαυδίου καίσαρος, λέγει ὁ ἱστορικὸς Τάκιτος, 19,000 ἀνθρώπων ἀλληλοσφαζομένων εἰς τὴν λίμνην Φοικίνην πρὸς τέρψιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὄχλου, πρὶν δὲ συγκρουσθῶσιν οἱ ἀθληταὶ οὗτοι ἀπέτεινον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τὸν τελευταῖον χαιρετισμὸν διὰ τῶν ἀκολούθων λέξεων, *Ave, imperator, morituri te salutant!* λέξεις χαμερπεῖς μὲν πλὴν καὶ συγκινητικαί (*).

« Καὶ ἐν τούτοις ὑπάρχουσι, Κύριοι, θιασῶται, οἵτινες θαυμάζουσι τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν ἀρχαίων. Μολονότι ὁ Ἀριστοτέλης κηρύττει ἐπιστήμως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται φύσει ἐλεύθερος καὶ φύσει δοῦλος, οὐχ ἥττον ὅμως πολλοὶ ἐκ τῶν λογίων μακαρίζουσι τὴν ἀρχαίαν ἐλευθερίαν τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἑλλήνων, προτείνοντες αὐτὴν ὡς ὑπογραμμὸν καὶ παράδειγμα εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Προτείνουσι δηλαδή τὴν δουλείαν καὶ τὸν ἐξανδραποδισμόν, ἀντὶ τῆς χειραφετήσεως καὶ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, τὸν γυναικωνίτην, ἀντὶ τῆς

(*) Ὅρα τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπὸ Σατωδριάν.

ἀνεξαρτησίας τῶν γυναικῶν, καὶ τὴν κτηνώδη βίαν ἀντὶ τῆς ἰσότητος καὶ τοῦ ἀπαραβιάστου τῶν ἀτόμων. Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῶν ἀρχαίων ὑπῆρξε καλλητέρα τῆς παρούσης, ἡ ἠθικὴ ὁμῶς αὐτῶν διάταξις δὲν ὁμοιάζει ποσῶς ἐκείνη ἣν ὁ χριστιανισμὸς ἐπήνεγκε μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν. Καὶ ἐπειδὴ τέλος πάντων ἡ ἠθικὴ εἶναι ἡ βάσις πάσης κοινωνικῆς ἀγωγῆς καὶ θεσμοθεσίας, οὐδέποτε θέλομεν φθάσει τὴν διαφθορὰν καὶ ἐξαχρείωσιν τῶν ἀρχαίων ἐνόσω διατελοῦμεν ὁπαδοὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὁ μᾶλλον διεφθαρμένος χριστιανικὸς λαὸς εἶνε λαὸς σοφῶν ἀπέναντι τῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ναί! Κύριοι, τὸ Εὐαγγέλιον μόνον ἐφανέρωσε καὶ διέδοκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν πραγματικὴν ἐλευθερίαν, ὃ δὲ χριστιανισμὸς ἔσωσε τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ τῆς παντελοῦς αὐτῆς καταστροφῆς.

Ἐνῷ λοιπὸν ὁ ἀρχαῖος κόσμος διετέλει ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει καὶ ἀναρχίᾳ, ἐνῷ ὁ ὕλισμος καὶ ἡ ψευδὴς φιλοσοφία ὑπέσκαπτον τὰς βάσεις τῆς ἀρχαίας κοινωνίας, πτωχοὶ τινὲς ἀλιεῖς διεσπάρησαν καθ' ὅλας τὰς Ῥωμαϊκὰς ἐπαρχίας κηρύττοντες τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐν ὀνόματι τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος Χριστοῦ. Εἰς τὰ ῥήματα αὐτῶν βλαστάνει πανταχόθεν ζωηρὰ καὶ βαθεῖα πίστις πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀθανασίαν. Ἡ διδασκαλία αὐτῶν δὲν ὁμοιάζει τὰς ἀτελεῖς καὶ πλήρεις δεισιδαιμονιῶν γνώσεις τῶν εἰδωλολατρῶν. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἀποτελούντων τὸ μονοπώλιον λογάδων τινῶν. Οἱ νεανίαι γινώσκουσιν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὁ Σωκράτης προησθάνετο, αἱ δὲ γυναῖκες ὁμολογοῦσιν ἀληθείας, αἵτινες ἤθελον προξενήσει θαυμασμόν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Πλάτωνα. Δὲν πρόκειται πλέον περὶ ματαιᾶς ἐλπίδος, ἀλλ' εἶναι χαρμόσυτος καὶ σταθερὰ βεβαιότης. Οἱ δὲ χριστιανοὶ τρέχουσι σωρηδὸν εἰς τὸ μαρτύριον ὥσπερ εἰ ἐπρόκειτο περὶ μεγάλης τινὸς τελετῆς ἢ πανηγύρεως.

Ἐντοσούτῳ ἡ χριστιανικὴ κοινωνία, λέγει ὁ Κ. Ἐρνέστος Ναβὶλ, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔλαβον τὸ παρὸν θέμα, σχηματίζεται, αὐξάνει καὶ διοργανίζεται. Αὕτη συλλέγει τὰ ἀληθῆ ἔγγραφα, τὰ αὐθεντικὰ χρονικά τῆς πίστεώς της καὶ τὰ συναρμολογεῖ ἐντὸς βιβλίου, ὅπερ σημαίνει διὰ τῆς σφραγίδος αὐτῆς. Τὸ βιβλίον τοῦτο, ἡγουν ἡ καινὴ διαθήκη, ὅπως γίνῃ εὐληπτος πρὸς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς οἰκουμένης, εἶναι σήμερον μεθερμηνευμένον εἰς διακοσίας περίπου γλώσσας καὶ πάντες οἱ τῶν ζωηφόρων αὐτοῦ ναμάτων γευθέντες κηρύττουσιν ὅτι οὐδεμίᾳ ἄλλῃ θρησκείᾳ δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν χριστιανικὴν.

Ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ ὅποιον ὁ χριστιανικὸς κόσμος πρεσβεύει, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον τὸ βιβλίον τῶν χριστιανῶν ἐμπεριέχει γίνεται δῆλον διὰ μιᾶς μόνης λέξεως· εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον. Πρὶν ἢ εἰσελθομεν ὁμῶς εἰς τὸ ἐμπεριεχόμενον τοῦ κηρύγματος τούτου τῆς χάριτος καὶ τῆς εἰρήνης, ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς κάμω γνωστὴν μέθοδον τινὰ, ἥτις εἶνε ἐν χρήσει καὶ ἥτις σκοπὸν ἔχει ν' ἀποτρέψῃ τὰ πνεύματα τοῦ νὰ προβάλωσι τὸ χριστιανικὸν ζήτημα ὑπὸ τὴν ἄμεσον καὶ θετικὴν αὐτοῦ σημασίαν.

«Ὅλαι αἱ θρησκεῖαι, λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι τοὺς ὁποίους ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, ἐγεννήθησαν ἐν τῷ σκότει τῶν πρώτων αἰώνων καὶ ἐπειδὴ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν ἦτον εἰσέτι ἐξεγηγερμένος, ἡ φαντασία τῶν ἀνθρώπων ἐπλήρωσε τὸν οὐρανὸν μὲ φανταστικά ὄντα. Βραδύτερον ἐγνόησαν, ὅτι ἡ θρησκεία δὲν εἶναι ἄλλο,

εἰμὴ τὸ περικάλυμμα μεταφυσικῶν ἀληθειῶν, οἱ δὲ ὀξύνοες συνέτριψαν τὸ περικάλυμμα τοῦτο, πρὸς τὸ ὅποιον προσκολλῶνται σήμερον μόνον οἱ ἀμαθεῖς καὶ οἱ βραδυποροῦντες ».

Ἀναμφιβόλως δέον νὰ φοβῇται τις τὰς ἐκ παραδόσεως ἢ ἐξ ἀνατροφῆς προερχομένας προλήψεις· πλὴν ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι ἐπίσης ἐπίφοβοι, δηλαδὴ ἐκεῖναι, αἵτινες ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐπιστήμης καὶ μετὰ πλειοτέρας ἀξιώσεως ἐπιβάλλουσιν ἐνίοτε εὐπιστίαν. Ἄς δυσπιστῶμεν λοιπὸν πρὸς αὐτάς, δηλαδὴ ἅς τὰς ἐξετάζωμεν.

Ἡ θεωρία τὴν ὁποίαν ἤδη ἀνεκεφαλαιώσαμεν ἐπροτάθη ὑπ' ἀνδρῶν λίαν πεπαιδευμένων, πλὴν τὰ γεγονότα ἀντικρούουσιν αὐτὴν καὶ ἀπαιτεῖται νὰ γίνωσιν ἀξιοσημεῖωτοι ἐξαιρέσεις. Ὡς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὁπαδῶν αὐτῶν ὑπάρχουν ἐν τῷ κόσμῳ τρεῖς κυριώτεραι θρησκεῖαι· ἡ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἥτις ὑπόσχεται τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἡ τοῦ Μωάμεθ, ἥτις μετέβαλε τὴν ἰδέαν ταύτην, καὶ ἡ τοῦ Βούδα, ἥτις τὴν ἀρνεῖται. Αἱ θρησκεῖαι αὗται ἔχουσι λοιπὸν θετικὴν χρονολογίαν, αὐθεντικὰ ἔγγραφα, ἡ δὲ γέννησις αὐτῶν ἀναφέρεται εἰς ἱστορικοὺς χρόνους. Ὡς πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον πρὸ πάντων δὲν δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν ἐποχὴν κνεφαίαν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ὑπήκοοι τοῦ Τιβερίου καίσαρος ἀνεγίνωσκον τὰ συγγράμματα τοῦ Κικέρωνος. Παρὰ τοῖς συμπολίταις τοῦ Βιργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου δὲν ὑπῆρχε βεβαίως οὔτε παιδικὴ εὐπιστία, οὔτε ἀρχέγονος αὐτοκινησία. Δὲν ἔλειπεν εἰς αὐτοὺς οὔτε ἡ τοῦ νοῦς ἀνάπτυξις, οὔτε ἡ λεπτότης τοῦ πνεύματος, οὔτε τὰ πικρὰ βέλη τῆς εἰρωνίας. Ἐντούτοις, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, τὸ Εὐαγγέλιον μόλις ἐν τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ ἐξαπλοῦται ἐν τῇ φωμαϊκῇ κοινωνίᾳ. Ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεώς του καὶ εἰς τὸ ἄνθος τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ, συνεκρούσθη τῇ μωρίᾳ τοῦ σταυροῦ καὶ ἐν τῇ συγκρούσει ταύτῃ κατασυνετρίβη.

Τώρα δὲ ποῖον εἶνε τὸ φαιδρὸν κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου; ποία εἶνε ἡ διδασκαλία αὕτη, ἡ διὰ τοῦ παραδοξοτέρου τρόπου καθιερωθεῖσα;—Οἱ ἐθνικοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἔλεγον, ὅτι ἐχρεώσται τὴν ἀρχὴν αὐτῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν τὸν Γαλιλαῖον. Ὅτι ὁ Ἰησοῦς οὗτος ὠμίλει μετ' ἐξουσίας, ὅτι δὲν μετεχειρίζετο μακρὰς λεπτολογίας, ἀλλ' ἐπεκαλεῖτο τὴν ἐν ἑαυτῷ παροῦσαν ἀλήθειαν περὶ τῆς ὁποίας ἤλθε νὰ μαρτυρήσῃ, ὅτι δὲν ἀπῆτει παρὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ οὔτε μεγαλοφυίαν, οὔτε μάθησιν πολλήν, ἀλλ' εὐθύτητα καρδίας καὶ προπάντων δικαιοσύνην. Ἐλάλει περὶ μελλούσης ζωῆς, οὐχὶ ὡς περὶ νέας τινος ἀληθείας, καθότι μέρος ἐκείνων, οἵτινες τὸν ἠκροάζοντο, εἶχον ἤδη δεχθῆ τὴν πίστιν ταύτην, ἀλλὰ περὶ ἀληθείας ἣν ἤρχετο νὰ καθαρίσῃ ἀπὸ πάσης κηλίδος καὶ καταστήσῃ προφανῆ εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἡ μέλλουσα αὕτη ζωὴ δὲν ἀνεφαίνετο εἰς τοὺς λόγους του ὡς ἀγοραῖόν τι πανδοχεῖον, ἐνθα ὅλοι οἱ ὁδοιπόροι τυγχάνουσιν ἀδιακρίτως τῆς αὐτῆς περιποιήσεως. Ἐλεγεν, ὑπὸ τὰς φοβεροτέρας παραβολὰς, τὰς δυστυχίας, αἵτινες ἀναμένουσι τοὺς πονηροὺς ἐκείνους, οἵτινες καὶ τὸν κόσμον ὅλον ἐὰν κερδήσουν, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῶν ζημιωθῶσι, τί ἀντάλλαγμα θὰ δώσουν ὑπὲρ αὐτῆς; Ὡμίλει ὡσαύτως περὶ τῆς χαρᾶς, ἥτις περιμένει τοὺς δικαίους καὶ εὐθεῖς τὴν καρδίαν, οἵτινες, ἐν στενῇ ἐνότητι μετὰ τοῦ Θεοῦ διατελοῦντες, θέλουσιν ἀπολαύσει ἀτελευτήτου εὐδαιμονίας. Τὴν εὐδαιμονίαν

παύτην ὠνόμαζεν αἰώνιον ζωὴν ἢ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Λαλῶν δὲ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, παρίστανεν αὐτὴν ὡς εὐτυχίαν μόνιμον καὶ σταθεράν, εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ὀρμητικὸν τοῦτον χεῖμαρρον, ὅστις ἐν τῇ παρούσῃ διατάξει παρασύρει τὰ πάντα. Λαλῶν περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ παρίστανεν ὡς πηγὴν ἀνεξάντλητον χαρᾶς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ παραδεχομένην καὶ ἐκτελουμένην ὑπὸ τοῦ πλάσματος αὐτοῦ. Ἀνήγγειλεν ἐπὶ τέλους μετὰ πλείστης ὁσπτεως βεβαιότητος, ὅτι ὁ λόγος του ἔμελλε νὰ ἐπεκταθῇ καθ' ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, ὅτι τὰ μεθόρια τὰ χωρίζοντα τὰ ἔθνη ἔμελλε νὰ ἐκλείψωσιν, ὅτι ὁ πτωχὸς νὰ πλησιάσῃ τὸν πλούσιον, ὁ δὲ ἀμαθὴς νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ σοφοῦ ἐν τῇ ἐνότητι τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος.

Ταῦτα πάντα ὁ Ἰησοῦς ἐκήρυττεν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσδραήλ, τοῦ ποιητοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τοῦ δημιουργήσαντος τὰ πάντα καὶ διὰ τῆς ἐντελεχοῦς ἐνεργείας τοῦ ὁποίου τὸ πᾶν ὑφίσταται. Ὅστις ἀνεξαρτήτως τῶν ἔργων αὐτοῦ διαμένει ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ οὐσίᾳ, τὸ δὲ σύμπαν διαδοηλοῖ τὴν ἀνεξάντλητον αὐτοῦ δύναμιν. Ἡ ἐλλειψὶς τῆς ἐννοίας ταύτης ἐνὸς ἐλευθέρου καὶ παντοδυνάμου Θεοῦ ἐμπόδισε τὴν ἀρχαιότητα νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν καθαρὰν ιδέαν τῆς αἰωνίου ζωῆς. Οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν τὴν θεότητα ὡς διάχυτον τινὰ οὐσίαν μετὰ τῶν ἀντικειμένων καὶ μὴ ἔχουσαν πραγματικὴν ὑπαρξιν ἐκτὸς τοῦ κόσμου. Ὁ Θεὸς δὲν εἶνε, κατ' αὐτοὺς, εἰμὴ ἡ ἀρχὴ, ἡ ὑπόστασις τῆς φύσεως—ὑπὸ τὴν ἐποψὴν ταύτην, ἡ μέλλουσα ζωὴ δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ εἰμὴ κατὰ δύο τρόπους· ἢ ὅτι αἱ ψυχαὶ μένουσιν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ, ἢ ὅτι, μεταβάλλουσαι μορφήν, μεταβαίνουν εἰς ζωὴν ὁμοίαν μετὰ ταύτην, ὅπερ εἶναι ἡ οὐσία τῆς μυθολογίας καὶ τῆς μετεμψυχώσεως· ἢ ὅτι αἱ ψυχαὶ ἐκφεύγουσαι τὴν ἀδιάλειπτον ταύτην κυκλοφορίαν ἀφανίζονται ἐντὸς στοιχείου ἀνευσυναίσθησεως, ἢ τέλος διὰ τῆς ἀπορροφήσεως τῶν βραχυάνων, ἢ τοῦ Νιρβάνα τῶν βουδιστῶν. Ἐν οὐδεμιᾷ τῶν περιστάσεων τούτων, ἡ διάνοια ὑφούται εἰς μίαν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀνωτέραν μιᾶς προσκαίρου καὶ εὐμεταβλήτου ὑπάρξεως, καθότι μὴ ἔχοντος τοῦ Θεοῦ ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, ὁ κόσμος εἶναι ἡ τελεία καὶ μοναδικὴ αὐτοῦ ἐκδήλωσις. Πλὴν ὁ Θεὸς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκεῖνος ὅστις διεβεβαίωσε καὶ ἐδήλωσε τὴν κυριαρχικὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν ἐν ταῖς ἀποκαλύψεσι τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ, ὁ Θεὸς οὗτος κατέχει ζωὴν ἀνεξάρτητον τοῦ κόσμου, ὃν ἐδημιούργησε διὰ τῆς ἐλευθέρως αὐτοῦ θελήσεως καὶ ὅστις διηγεῖται τὴν δόξαν αὐτοῦ, χωρὶς νὰ περιορίσῃ τὴν δύναμίν του. Δύναται ὁθεν νὰ μᾶς προσλάβῃ ὡς συγκοινωνοὺς ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ ταύτῃ ζωῇ, δύναται, χωρὶς νὰ μᾶς ἀπορροφήσῃ, νὰ μᾶς κάμῃ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς παντατεινὴν ἀνάπαυσιν, διότι δὲν εἶνε μόνον ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἀλλ' εἶνε καὶ ὁ κύριος αὐτῆς. Ὅχι μόνον δύναται νὰ πράξῃ τοῦτο, ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ τὸ ἐπιθυμεῖ, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη, καὶ ἡ ἀγάπη αὕτη εἶνε τὸ ἀπόρρητον τῆς δημιουργίας.

Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον διὰ νὰ ᾔῃαι εὐτυχής. Ἡ θέλησις αὐτοῦ εἶνε καθήκον μας, ἡ θέλησις αὐτοῦ εἶνε εὐτυχία μας. Καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἀκόμη ὁ ἀρχαῖος κόσμος διεφώνει. Ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ τὴν εὐτυχίαν του καὶ φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος. Ἐπειδὴ, αἱ δύο αὗται ῥοπαὶ ἐφαίνοντο κάπως εἰς ἀντιλογία, προέκυψαν δύο συστήματα ἐναντία, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐθήρευσ

τὸ καθήκον μὴ ὑπολογίζον τὴν εὐτυχίαν, τὸ δὲ τὴν εὐτυχίαν ἀψηφῶν τὸ καθήκον.

Οἱ σοφώτεροι τῶν ἐθνικῶν καὶ προπάντων ὁ Σωκράτης, διῆσχυρίζοντο, ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡ εὐτυχία ὀφείλον νὰ ᾔναι ἀχώριστα· πλὴν ἡ διαβεβαίωσις αὕτη ἦτον ἀκροσφαλὴς ἐνώπιον τῆς ἀνθρωπίνης πείρας, τοῦ κατοπτεύοντος τὸ μέλλον δισταγμοῦ, καὶ τοῦ πέπλου ὅστις καλύπτει τὰ σχέδια τῆς αἰωνίου σοφίας. Μόνον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἀπέκειτο νὰ προσφέρῃ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου καὶ νὰ συμβιβάσῃ τὰς ἀντιθετικὰς διδασκαλίας διὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἀληθείας. Ὁ Θεὸς θέλει τὴν ἀένναον ἡμῶν εὐτυχίαν. Τὸ θέλημα αὐτοῦ, ὅπερ ἐστὶ ὁ ἡμέτερος κανὼν, ἀποτελεῖ τὸ καθήκον· πλὴν ἡ ὑπόστασις τῆς θελήσεως ταύτης εἶνε νὰ ἡμεθα εὐτυχεῖς. Ὁ Θεὸς εἶναι πατὴρ ἡμῶν· καθήκον ἄρα καὶ εὐτυχία δὲν εἶναι, εἰμὴ δύο διάφορα ὀνόματα τοῦ ἐνιαίου σχεδίου τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ.

Ἄλλ' ὁ Θεὸς οὗτος εἶνε ὁ πατὴρ πάντων καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει χωρὶς διὰ προσωπικὰς χαρὰς, δι' ἐγωϊστικὰς ἀπολαύσεις. Ἡ ὑπὸ τῆς παντοδυνάμου αὐτοῦ θελήσεως ἐγκατασταθεῖσα διάταξις εἶναι ἡ ἀμοιβαία εὐτυχία, ἥτις ἀκτινοβολεῖ ἐκ τῆς καρδίας ἐνὸς ἐκάστου εἰς τὴν καρδίαν πάντων καὶ ἀντανακλᾶται ἐκ τῆς καρδίας πάντων εἰς τὴν καρδίαν ἐνὸς ἐκάστου. Πρέπει νὰ συμπεριληφθῶμεν ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς αἰωνίου ἀγάπης· πρέπει ν' ἀπαρνηθῶμεν πᾶν ὅ,τι χωρίζει τὰ τέκνα τῆς μεγάλης οἰκογενείας, τὰς ἐπιθυμίας, αἰτίνας γεννῶσι τὰς ἀντιζηλίας, καὶ τὰ χαμαίζηλα πάθη, ἅτινα διεγείρουσιν αὐτὰ· πρέπει δὲ νὰ ἐννοήσωμεν ἅπαξ διὰ παντός, ὅτι αἱ ἀτομικαὶ καὶ ἀκάθαρτοι ἀπολαύσεις θέλουν ἐξαφανισθῇ ἐν τῷ κενῷ καὶ τῇ ἀποστροφῇ καὶ ὅτι μόνον αἱ ἀγναὶ καὶ αἱ ἀμοιβαῖαι ἀπολαύσεις εἶναι μόνιμοι καὶ σταθεραί. Ὁ ἀποτελῶν τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἐκ τῆς εὐτυχίας τῶν ἄλλων, τὴν χαρὰν τοῦ ἐκ τῆς χαρᾶς τῶν ὁμοίων του, οὗτος θέλει αἰσθανθῇ τὴν ἀξίαν τῆς ὑπάρξεως, θέλει ἶδει τὰ πάντα ἐν τῷ αἰθρίῳ καὶ αἰδίῳ φωτὶ τοῦ Θεοῦ, ἔχων δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐστραμμένους πρὸς τὸν οὐρανόν, θέλει διέλθῃ τὴν ζωὴν ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ ἀγάπῃ καὶ ἐν τῇ εὐφροσύνῃ.

Ἰδοὺ, Κύριοι, ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Καὶ πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσωμεν καλῶς, ἡ αἰώνιος ζωὴ δὲν εἶναι μόνον ἡ μέλλουσα ζωὴ. Ἡ αἰωνιότης περιλαμβάνει τὸ ἐνεστώς, τὸ παρελθόν καὶ τὸ μέλλον. Ἡ αἰωνιότης διὰ τὸν ἄνθρωπον ὅστις εὐεργετῇ τοὺς ὁμοίους τοῦ ἄρχεται ἐκ τῆς ζωῆς ταύτης. Δι' ἐκεῖνον ὅστις συμπεριελήφθη ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, ἡ οὐράνιος βασιλεία ἄρχεται ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι, ἐνῶ τὰ πάντα εἰς τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν ὑπόκεινται εἰς τὸν ἀνεμὸν τῆς ἀστασίας, ἐν τῷ οὐρανῷ ἡ ζωὴ θέλει εἶναι πλήρης, σταθερὰ καὶ διαρκὴς καθότι ἡ χαρὰ εἶνε ἀτελεύτητος.

Καὶ ποῖος εἶπε τοὺς λόγους τούτους; Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος· προφέρων δὲ τὰς λέξεις ταύτας δὲν συνεζήτει, δὲν ἀπεδείκνυε διὰ συλλογισμῶν, ἀλλ' ἐμαρτύρει περὶ τῆς ἀληθείας ὡς οὐσης αὐτοφυοῦς ἐν ἑαυτῷ. Ἰδοὺ ἡ μαρτυρία τῆς ἱστορίας.

Ἐπιθυμῶ τώρα νὰ ἐκτιμήσητε διὰ τῶν γεγονότων τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν, ἣν κατέχουν οἱ παραδεχόμενοι τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Εὐαγγελίου. Πρὸς τὸν σκοπὸν,

τοῦτον ἄς λάβωμεν ὡς ὅρον συγκρίσεως τὸν Σωκράτην συνδιαλεγόμενον πρὶν τοῦ θανάτου του μετὰ τῶν μαθητῶν του. Ἀφοῦ προηγουμένως ἐξέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὸ ὑποκείμενον τῆς μυθολογίας ἐξακολουθεῖ λέγων «τό μὲν οὖν ταῦτα δι-
 » ἰσχυρίσασθαι οὕτως ἔχειν, ὡς ἐγὼ διελήλυθα, οὐ πρέπει νοῦν ἔχοντα ἀνδρί.
 » Ὅτι μὲν τοι ἢ ταῦτ' ἐστίν, ἢ τοιαῦτ' ἄττα, περὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν καὶ τὰς σι-
 » κήσεις, ἐπεὶπερ ἀθάνατόν γε ἡ ψυχὴ φαίνεται οὔσα, τοῦτο καὶ πρέπειν ἐμοὶ
 » δοκεῖ, καὶ ἄξιον κινδυνεῦσαι, οἰομένῳ οὕτως ἔχειν· καλὸς γὰρ ὁ κίνδυνος,
 » καὶ χρή τὰ τοιαῦτα ὥσπερ ἐπάδειν ἑαυτῷ» (Φαίδων Πλάτωνος). Οἱ λόγοι οὗτοι καίτοι ἐμπεριέχουσιν ἀκτῖνας τινὰς φωτὸς, οὐχ ἥττον ὁμως περικαλύπτονται ὑπὸ τοῦ πέπλου τῆς μυστικότητος καὶ τῆς ἀμφιβολίας. Ὅποιος θλιβερός καὶ ἐγκρατὴς δισταγμὸς ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Σωκράτους!

Ἄς ἐρευνήσωμεν τώρα ὑπόμνημά τι τῶν βουδιστῶν τῆς Ἰνδίας. Νέος τις ὀνομαζόμενος Πούρνας ἀποφασίζει νὰ κηρύξῃ τὴν νέαν πίστιν εἰς ἀγρίους τινὰς λαοὺς. Πρὶν δὲ τῆς ἀναχωρήσεώς του ὁ κατηχήσας αὐτὸν τὴν νέαν διδασκαλίαν τῷ ἀποτείνει τοὺς ἐξῆς λόγους. «Οἱ κάτοικοι τοῦ Κρονοπαραντᾶ πρὸς τοὺς ὀ-
 » ποίους μέλλεις νὰ ἀποταθῇς εἶναι θυμῶδεις, σκληροὶ, ὀργίλοι, μανιώδεις
 » καὶ προπέτεις. Ὅταν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ὦ Πούρνα, σὲ προσβάλωσι
 » διὰ λέξεων ἀγροίκων, βαναύσων καὶ αἰσχυρῶν, ὅταν ὀργισθῶσιν ἐναντίον σου
 » καὶ σὲ ὕβρισωσι, τί ἄρα θέλεις σκεφθῇ;

» — Ἐὰν οἱ κάτοικοι τοῦ Κρονοπαραντᾶ, ἀπαντᾷ ὁ Πούρνας, μὲ προσβάλωσι
 » διὰ λέξεων ἀγροίκων, βαναύσων καὶ αἰσχυρῶν, ἐὰν ὀργισθῶσιν ἐναντίον μου
 » καὶ μὲ ὕβρισωσι, θέλω σκεφθῇ ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Κρονοπαραντᾶ εἶναι ἀναμ-
 » φιβόλως ἀγαθοὶ, διότι δὲν μὲ ραπίζουν οὔτε μὲ λιθοβολοῦν.

» — Πλὴν ἐὰν σὲ ραπίσουν καὶ σὲ λιθοβολήσουν τί ἄρα θέλεις σκεφθῇ;
 » — Θέλω σκεφθῇ ὅτι εἶναι ἡπιοὶ καὶ ἀγαθοὶ διότι δὲν μὲ κτυποῦν οὔτε διὰ
 » τῆς ράβδου οὔτε διὰ τοῦ ξίφους.

» — Ἐὰν ὁμως σὲ κτυπήσουν διὰ τῆς ράβδου καὶ τοῦ ξίφους τί ἄρα θέλεις
 » σκεφθῇ;

» — Θέλω σκεφθῇ ὅτι εἶναι ἀγαθοὶ καὶ ἡπιοὶ καθότι δὲν μοῦ ἀφαιροῦν καθ'
 » ὀλοκληρίαν τὴν ζωὴν.

» — Ἐὰν ὁμως σοῦ ἀφαιρέσουν καθ' ὀλοκληρίαν τὴν ζωὴν τί θέλεις τότε
 » σκεφθῇ;

» — Θέλω σκεφθῇ ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Κρονοπαραντᾶ εἶναι ἀγαθοὶ καὶ ἡπιοὶ
 » διότι μὲ ἀπαλλάττουν μὲ τόσον ὀλίγον κόπον ἐκ τοῦ ἀκαθάρτου τούτου σώ-
 » ματος.

» — Δύνασαι λοιπὸν, ὦ Πούρνα, χάριν τῆς ἰδιαζούσης ὑπομονῆς σου νὰ κη-
 » ρύξῃς τὴν νέαν λατρείαν εἰς τοὺς κατοίκους τοῦ Κρονοπαραντᾶ. Πορεύου
 » λοιπὸν, ὦ Πούρνα, καὶ ἀφοῦ ἀπαλλαχθῇς καὶ περάσῃς τὴν ἄλλην ὁχθὴν, ἐ-
 » τοίμασον τὴν ὁδὸν τοῦ Νιρβάννα καὶ εἰς ἄλλους κατηγουμένους» (*).

Εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ θαυμάσῃ τις, ἐν τῷ σπουδαίῳ τούτῳ ὑπομνήματι ἐξ

(*) Ὁ κατ' ἐπιτομήν οὗτος διάλογος ἐρανίσθη ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰνδικοῦ Βουδισμού ὑπὸ Βουρνούφ Σελ. 252 καὶ συνέχεια.

ἐνὸς τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον, ἐξ ἄλλου τὸ εἶδος τῶν ἐλπίδων ὡς ἐμπεριέχει. Πρόκειται περὶ τῆς καθιερώσεως ἱεραποστόλου τινός, ὅστις εἶνε πρόθυμος νὰ προσφέρῃ τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τῆς νέας διδασκαλίας ἣν μέλλει νὰ κηρύξῃ εἰς τοὺς ἄγρους. Ἐκ τῶν λόγων ὅμως τοὺς ὁποίους ἀποτείνει αὐτῷ ὁ πνευματικὸς αὐτοῦ πατὴρ πρὸ τῆς ἀπελεύσεώς του δὲν ἐξάγεται ἡ ἐλαχίστη ἰδέα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, δὲν διαλάμπει οὐδεμία ἀκτὶς φωτός, ἐκτὸς μόνον ἡ προσδοκία τῆς ἀπολύτου ἀναπαύσεως καὶ ἡ διακοπὴ τῆς ζωῆς, ἡ ἀδιαφορία τῆς ὁποίας ἀρχεται ἐκ τοῦ κόσμου τούτου.

Καὶ τώρα, Κύριοι, ἀναπολῶ εἰς τὴν μνήμην μου νέον τινὰ ὅστις ἐλιθοβολήθη οὐχὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων τοῦ Κρονοπαραντᾶ ἀλλ' ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Πρὶν δὲ ἀποδημήσῃ εἰς Κύριον δὲν χαίρει διότι ἐγκαταλείπει τὸ γήινον αὐτοῦ σκῆνος, ἀλλ' ἀκούω αὐτὸν ἐπικαλούμενον καὶ λέγοντα «Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου». Ὁ νέος οὗτος ἐκαλεῖτο Στέφανος. Ἀναπολῶ ἐπίσης εἰς τὴν μνήμην μου καὶ ἕτερον ἀπόστολον ὅστις, ἀφοῦ τρεῖς ἔρραβδίσθη, ἀπαξ ἐλιθάσθη καὶ ὑπερβάλόντως ἐταλαιπωρήθη, γράφει ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου του πρὸς τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ Τιμόθεον τοὺς ἐξῆς λόγους «Σὺ δὲ νῆφε ἐν πᾶσι, κακοπάθησον, ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον. Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκε. Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής· οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ». Ὁ ἀπόστολος οὗτος ἐκαλεῖτο Παῦλος. Ὁ Στέφανος καὶ ὁ Παῦλος ἦσαν χριστιανοί. Συγκρίνατε τώρα τοὺς τελευταίους αὐτῶν λόγους μετὰ τῆς τελευταίας ὁμιλίας τοῦ Σωκράτους καὶ μετὰ τοῦ διαλόγου τῶν Βουδιστῶν καὶ θέλετε ἐννοήσῃ τὴν ἀπόστασιν καὶ τὴν διαφοράν.

Μέχρι τοῦδε ἐξετάσαμεν τὸ Εὐαγγέλιον ὑπὸ μόνην τὴν ἐποψίν τοῦ ἀνακαινισμού τῶν ἀρχετύπων ἀληθειῶν, αἵτινες εἶναι μᾶλλον ἢ συνέπεια τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἢ αὐτὸ τὸ ἴδιον ἔργον. Εἵπωμεν δὲ τώρα περὶ τῶν δογμάτων αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ κηρύγματος τῆς μετανοίας. Τί ζητεῖ ὁ Ἰησοῦς παρὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ; Ζητεῖ ν' ἀρνηθῶσι τὸν πλοῦτον, ὅπως περιβληθῶσι τὸ πνεῦμα τῆς πενίας, τὴν ἀλαζωνείαν, ὅπως γείνωσι ταπεινοί. Ζητεῖ ν' ἀπαρνηθῶσι τὸν ἑαυτὸν των, οὐχὶ διὰ νὰ ἀπωλεσθῶσιν, ἀλλ' ὅπως ἐπανεέλθωσιν εἰς τὴν τάξιν, τὸ φῶς καὶ τὴν εἰρήνην. «Μακάριοι, ἔλεγε πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, οἱ πραεῖς ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσωσι τὴν γῆν· μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες δικαιοσύνην ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται· μακάριοι οἱ ἐλεήμονες ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται· μακάριοι οἱ πενθοῦντες ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται· μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται· μακάριοι ἐστέ, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἵπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἐνεκεν ἐμοῦ». Τὸ Εὐαγγέλιον λοιπὸν καταδικάζει πολλὰ πράγματα τὰ ὁποῖα ἡμεῖς ἀγαπῶμεν καὶ προστάζει νὰ ἀγαπῶμεν πολλὰ ἄλλα, ἅτινα ἡμεῖς μισοῦμεν. Ὁ πλοῦτος, ἡ δόξα εἶνε ἀφορμὴ πειρασμοῦ καὶ πτώσεως, ἐνῶ ἀπεναντίας ἡ ὀδύνη, ἡ ταπείνωσις, τὸ ὄνειδος εἶνε ἀτραποὶ ἄγουςαι πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἡ δὲ μεταλλάγῃ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰησοῦς ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶνε τοσοῦτον μεγάλη,

τοσοῦτον θεμελιώδης ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὴν ὀνομάζει παλιγγενεσίαν.

Καὶ τί σημαίνει ἡ λέξις αὕτη; τίς εἶνε ἱκανὸς νὰ πράξῃ τοῦτο; Τίς ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ εἴπῃ πράττω τὸ καλὸν ἐξ ἰδίας προαιρέσεως, ζήτῳ πᾶσαν τὴν εὐτυχίαν μου ἐν τῇ ἀφροσύνῃ καὶ τῇ αὐταπαρνήσει, ἢ δὲ ἐκπλήρωσις τῆς θείας θελήσεως εἶνε ὁ μοναδικὸς κανὼν καὶ ἡ μόνη μου χαρά; — Δυστυχῶς, τὸ πραγμαθὲν ἔχει οὕτω. Διατελοῦμεν, Κύριοι, ἐν πλήρει ἀταξίᾳ, παρεδιάσαμεν τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ φέρομεν τὴν τιμωρίαν· ἀπωλέσαμεν τὰ δικαιώματά μας ἐπὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ κεχωρισμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ περιεπέσαμεν ἐν τῇ ταλαιπωρίᾳ. Ὁ Ἰησοῦς τὸ γινώσκει καὶ τὸ κηρύττει, καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον κατέβη ἐπὶ τῆς γῆς. Εἶνε ὁ ἱατρὸς ὁ ζητῶν τὸν ἀσθενῆ ὅπως τὸν ἱατρεύσῃ, εἶνε ὁ καλὸς ποιμὴν ὁ ζητῶν τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον. Εἶνε ὁ ἐλευθερωτὴς, οὐχὶ ὡς ὁ Βούδας τῶν Ἰνδῶν, ὑποσχόμενος ἐν τῇ ἀναπαύσει τοῦ θανάτου τὸ τέλος τῶν θλίψεων μας, ἀλλ' ὁ αὐτουργὸς τῆς σωτηρίας, χορηγῶν εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν τὴν συγχώρησιν καὶ συντρέχων τὴν ταλαιπωρίαν μας διὰ τῆς συνεργείας τῆς χάριτος αὐτοῦ. Ἐρχεται, λέγει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως σωσῇ καὶ ζητήσῃ τὸ ἀπολωλὸς καὶ ἐπαναφέρῃ τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ εὐτυχίᾳ, ἀποκαθιστῶν αὐτὸν ἐν τῇ ἀγιωσύνῃ. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἰρηνοποίησε μόνον διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἀλλ' ἀπεκάλυψε τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ὁποίας εἶνε αὐτὸς ὁ ἴδιος. Αὐτὸς εἶνε ὁ αὐτουργὸς τῆς ἀφέσεως, παρ' αὐτοῦ λαμβάνομεν τὴν δύναμιν καὶ τὸ φῶς. Εἶνε ἡ ζωὴ τοῦ κόσμου καὶ θέλει εἶναι ὁ νικητὴς τοῦ θανάτου. Τοιαύτη εἶνε ἡ μαρτυρία ἣν κάμνει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. «Ἐγὼ εἰμι, λέγει, τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς» (Ἰωάννης Κεφ. Η'. ιδ. 12). Αὐτὸ τοῦτο κηρύττουσι καὶ οἱ μαθηταὶ του, λέγοντες ὅτι ἡ αἰώνιος ζωὴ εἶνε τὸ δῶρον τῆς χάριτος καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ ἐν μετανοίᾳ διατελοῦσα, ὀφείλει διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἰησοῦ νὰ ἀναγεννηθῇ εἰς τὴν ἐλπίδα τῆς ζωῆς καὶ εἰς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ἀγαθοῦ.

Τὸ Εὐαγγέλιον κηρύττει τὴν συγχώρησιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναγγέλλει τὴν ἐπανόρθωσιν τοῦ ἐκπεπτωκότος πλάσματος, τουτέστι τὴν ἐν τῇ τάξει ἀποκατάστασιν ἣτις ὀφείλει νὰ ᾔῃαι ἡ συνέπεια τῆς χάριτος ταύτης. Τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα εἶναι ἀχώριστα. Ἡ ἠθικὴ δὲν ἀποτελεῖ πᾶσαν τὴν θρησκείαν καὶ οὐδὲν ἐπιβλαβέστερον τῆς ἐπινοήσεως θρησκείας τινὸς μὴ ἀφορώσης τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ἠθικῆς τάξεως, καὶ καθὼς παρατηρεῖ ὀρθώματα σοφὸς τις, τὸ ἀπ' αἰῶνος παρὰ τῆς θείας βουλῆς ἐπινοηθὲν μυστήριον καὶ ἐν τῷ Γολγοθᾷ ἐκδηλωθὲν, δὲν ἐκπεραιοῦται εἰμὴ ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ συγχωρηθέντος καὶ ἀναγεννηθέντος ἀνθρώπου.

Ἴδου τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τῇ κυριολεξίᾳ τῆς λέξεως αὐτοῦ. Δὲν διδάσκει μόνον τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' εἶνε ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀφesis καὶ ἡ χάρις αὐτοῦ. Τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι ὁ σταυρὸς καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος, ἡ διὰ νὰ εἴπωμεν καλῆτερον τὸ Εὐαγγέλιον ἔχει δύο ἐπόψεις, ἡ μὲν εἶνε εἰρήνη καὶ φῶς, τουτέστι, ἡ φανέρωσις τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ ἀμυδρά, τουτέστι ἡ θυσία τοῦ σταυροῦ ἢ ἡ θυσία ἡ γενομένη ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας. Τὸ Εὐαγγέλιον εἶνε φῶς ὅπερ δὲν καταυγάζει εἰμὴ ἐντὸς τρομεροῦ σκό-

τους· τὸ Εὐαγγέλιον εἶνε λέξις ἀγάπης, πλὴν εἶνε λέξις ἀγώνων, αὐταπαρνήσεων καὶ θυσιῶν.

Πάντες ἐπευχόμεθα τὴν εὐτυχίαν καὶ ὁπόταν μᾶς λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς θέλει νὰ μᾶς καταστήσῃ ἀεννάως εὐτυχεῖς, εὐχαρίστως συγκατατιθέμεθα εἰς τὴν ιδέαν ταύτην. Αἱ πλάναι ὁμῶς τῆς ζωῆς καὶ ἡ βεβαιότης τοῦ θανάτου μᾶς κάμνουν νὰ μεμψιμοιρῶμεν, καὶ ὁπόταν δὲν γίνεται λόγος περὶ ἁμαρτίας, δὲν ἐννοοῦμεν διατί ὁ Θεὸς, ὅστις θέλει τὴν εὐτυχίαν μας, ἀποστρέφει συχνάκις τὸ πρόσωπόν του καὶ ἐγκαταλείπει ἡμᾶς ἐν τῇ ταλαιπωρίᾳ. Πάντες συναισθανόμεθα ἐνδομύχως τὴν ιδέαν τῆς ἀγιότητος καὶ ὁπόταν μᾶς λέγουν ὅτι ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν καθαρὰν καρδίαν δὲν ὑπάρχουν εἰμὴ ἐκπεφυλισμένα τινὰ ὄντα τῶν ὁποίων ἡ καρδιά δὲν πάλλει εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην. Ὅπόταν δὲ ἀποσιωπᾶται ἡ χάρις, δὲν ἐννοοῦμεν διατί ὁ Θεὸς ἐγκαταλείπει ἡμᾶς τόσον ἀσθενεῖς εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς. Τοῦτο προέρχεται, Κύριοι, διότι ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ ὑπάρχουν δύο ἀντιστρατευόμενα στοιχεῖα ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν νοθεύει τὸν ἄνθρωπον νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ νὰ ἀντιτάσσεται εἰς αὐτό. Ἐχομεν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ καλοῦ καθὼς καὶ τὴν κρυφὴν συναίσθησιν, ὅτι δὲν ὑπάρχει μόνιμος εὐτυχία, εἰμὴ ἐν τῇ τάξει, καὶ ἐν τούτοις ὅσάκις γίνεται λόγος περὶ τῆς μακαριότητος τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἐὰν ἡδυνάμεθα ν' ἀποκαλύψωμεν τὸ βάθος τῆς ἐννοίας μας καὶ νὰ ἐκφράσωμεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συμβαίνει ἐνίοτε ἐν ἡμῖν, ἰδοὺ τί ἠθέλομεν εἶπει. «Ταῦτα πάντα εἶναι ὠραῖα, καλὰ καὶ ἐπιθυμητὰ, θέλομεν νὰ τὰ πιστεύσωμεν ἀλλὰ δὲν τολμῶμεν».

Ἐννοεῖτε τώρα διατί ὁ λόγος τῆς ἀφέσεως εἶνε ὁ λόγος τῆς αἰωνίου ζωῆς; Ἐννοεῖτε διατί ὁ σταυρὸς τοῦ Γολγοθᾶ εἶναι ἡ αἵματηρὰ θύρα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν; Ἡ συναίσθησις τῆς ἁμαρτίας εἶνε νέφος, ὅπερ καλύπτει ἡμῖν τὸ μέλλον. Ἡ συναίσθησις τῆς ἀνικανότητος ἡμῶν διευκρινίζεται διὰ τῆς ἀμφιβολίας. Ἡ ἐλπίς δὲν δύναται νὰ φθάσῃ μέχρις ἡμῶν εἰμὴ ὑπὸ τὸ σχῆμα τῆς εὐσπλαγχνίας. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος διεώρων στίλβον ἐν τῷ ὀρίζοντι τὸ ἰδανικόν, πλὴν ἡ ἀθλιότης καὶ ἡ κακία αὐτῶν ἀπέτρεπεν αὐτοὺς νὰ τὸ προσεγγίσωσιν. «Ἄλλο, λέγει ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος, εἶναι νὰ βλέπῃ τις ἐκ τοῦ ὕψους ὅρους τινός καὶ ἐκ τοῦ βάθους ἀγρίου δάσους τὴν ἡρεμον αὐτοῦ πατρίδα χωρὶς νὰ δυνήθῃ νὰ εὔρῃ τὸν δρόμον . . . καὶ ἄλλο νὰ τρέχῃ τις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἥτις μᾶς ἄγει πρὸς αὐτήν. Οἱ πλατωνικοὶ γινώσκουσι, τρόπον τινά, τὴν ἀόρατον φύσιν· πλὴν ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα πρὸς τὴν ἀπόλυτον μακαριότητα, ἔχουν ὁ σταυρωθεὶς Χριστὸς φαίνεται εἰς αὐτοὺς εὐκαταφρόνητος. Ἀποποιοῦνται νὰ τὴν ἀκολουθήσωσι καὶ ὥς ἐκ τούτου δὲν δύνανται νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἐστίαν τῆς ἀναπαύσεως, μολονότι τὸ προερχόμενον φῶς πλήττει ἐν ἀπόπτῳ διὰ τῆς μαρμαρυγῆς αὐτοῦ τὴν διάνοιαν αὐτῶν». Ἀς ἀνακεφαλαιώσωμεν τώρα τὰς σκέψεις ταύτας. Σκοπὸς τῆς δημιουργίας τῶν λογικῶν ὄντων εἶνε ἡ εὐτυχία αὐτῶν. Τὰ ὄντα ταῦτα ἐπλάσθησαν ἐλεύθερα, διότι ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς θείας φύσεως καὶ ἡ βάσις τῆς εὐτυχίας ταύτης. Ἡ ἁμαρτία, συνοδευομένη ὑπὸ τῆς ἀχλύος τοῦ νοός καὶ τῆς ἀθλιότητος τῆς καρδίας, ἐπῆλθεν. Ὁ ἄνθρωπος συνάψας ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἠθέλησε νὰ ἀνακτῇ τὴν ἀπολεσθεῖσαν λάμψιν τῆς διανοίας αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν οἱ ἀγῶνες, αἱ πρόοδοι, αἱ ἀποτυχίαι, αἱ

ἀθλιότητες, αἰτινές κατεβασάνισαν τὴν διάνοιαν τῶν ἀρχαίων. Ἀκολούθως ὁ Θεὸς ἐμεσολάβησε διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς ὑπερτάτης αὐτοῦ δυνάμεως, διευθυνομένης ὑπὸ τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ. Ἐμεσολάβησεν ὅπως προσφέρῃ τὴν χάριν τοῦ χωρὶς ὁμῶς νὰ τὴν ἐπιβάλῃ, ὅπως παροτρύνῃ τὴν ἐλευθερίαν χωρὶς ὁμῶς νὰ τὴν παραβιάσῃ.

Ὑπάρχουν λοιπὸν εἰς τὸν Θεὸν δύο θελήσεις· ἡ δημιουργὸς θέλησις καὶ ἡ ἐξαγοράζουσα θέλησις· πλὴν αἱ δύο αὗται θελήσεις δὲν ἀποτελοῦν εἰμὴ μίαν μόνην, καθότι ἐκπορεύονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ καὶ ἐκδηλοῦσι τὴν αὐτὴν ἀγάπην καὶ διότι τὸ ἔργον τοῦ Εὐαγγελίου ἀνακαινίζει καὶ συμπληροῖ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἀρχέτυπον σχέδιον τῆς δημιουργίας. Ἐκούσατέ ποτε νὰ λέγουν περὶ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων παλιμψήστων ἐκ τῶν ὁποίων χεῖρες ἀμαθεῖς ἐξήλειψαν τοὺς παλαιούς χαρακτήρας ὅπως γράψωσιν ἐπ' αὐτῶν νέα ψηφία; Παιδευμένοι τινές ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπανεύρωσι θησαυροὺς πρὸ χρόνων κεκρυμμένους κατάρθωσαν νὰ ἀναγνώσωσιν ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τούτων χειρογράφων τὴν πρώτην γραφὴν. «Ἡ ἀνθρώπινος καρδιά ὁμοιάζει παλιμψήστον. Ὑπὸ τὸ τετριμμένον» κείμενον τῆς ζωῆς, ὑποκρύπτονται οἱ μυστηριώδεις καὶ ἐσβεσμένοι χαρακτῆρες ὑψηλοῦ βιβλίου, ἐνὸς Εὐαγγελίου ἀποκαλυφθέντος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κόσμου» (*). Τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶνε νὰ ἐξαλείψῃ τὴν ἀμαρτίαν, ὅπως χορηγήσῃ, ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς ἀγάπης τοῦ Δημιουργοῦ, ζωὴν εἰς τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Ἡ ἐπέμβασις αὕτη τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων εἶνε ἡ ὑπερφυσικὴ διάταξις ἐν τῇ ὑποστάσει αὐτῆς. Ὁ Θεὸς ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει καθότι τὸ πᾶν λαμβάνει παρ' αὐτοῦ τὴν κίνησιν καὶ τὴν ὑπαρξιν· πλὴν ὑπάρχει ὑπεράνω τῆς φύσεως ἐν τῇ πληρώσει τῆς δυνάμεώς του καὶ ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς ἀνεξερευνήτου αὐτοῦ ἐλευθερίας. Ἡ δημιουργηθεῖσα ἐλευθερία, οἱ θεῖοι νόμοι κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ ἀμαρτία παράγει τὸ σκότος καὶ τὴν ἀθλιότητα, ἡ ἀνισος πάλῃ, ἣν ἀναλαμβάνει ὁ ἄνθρωπος παραδοθεὶς εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεις ἐναντίον τοῦ ρεύματος ὅπερ τὸν παρασύρει, ἀποτελοῦν ἐν τῇ ἠθικῇ διατάξει, ἐκεῖνο ὅπερ καλοῦμεν φύσιν ἡγουν διάταξιν τῶν πραγμάτων ἀποκαλυφθεῖσαν διὰ τῆς πείρας. Ὁ Θεὸς διέρρηξε τὸν ἀπαίσιον τοῦτον εἰσμόν διὰ τῆς ἐνεργείας τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ἡγουν διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ πᾶν τὸν ἀναγγέλλει, τὸ πᾶν τὸν προμελετᾷ. Οἱ Ἑβραῖοι καὶ οἱ ἐθνικοὶ, οἱ ἰσχυροὶ καὶ οἱ ἀσθενεῖς ἐν τῇ διατάξει τῆς θείας προνοίας καὶ ἐν τῇ διατάξει τῆς χάριτος, εἶνε οἱ πρόδρομοι αὐτοῦ· ἡ Ἀνατολὴ καὶ ἡ Δύσις ὁμοφώνουσιν ὅπως ἐτοιμάσωσι τὴν ὁδὸν Κυρίου, αἱ θρησκεῖαι καὶ αἱ φιλοσοφίαι συσσωματοῦνται, ὅπως ποιήσωσιν εὐθείας τὰς τρίβους αὐτοῦ. Τὸ πᾶν τὸν ἀναγγέλλει, τὸ πᾶν τὸν προμελετᾷ, ἀλλ' οὐδὲν τὸν παράγει. Ὅποτεν ἡ νύξ προσεγγίζει εἰς τὸ τέρμα τῆς τῷ σκότος πρὸς στιγμὴν αὐξάνει, οἱ ἀστέρες ὠχριάζουσιν, λευκὸν φῶς ὑποφώσκει ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος καὶ μετ' ὀλίγον καταυγάζει. Τὸ πᾶν ἀναγγέλλει τὸ ἄστρον τῆς ἡμέρας πλὴν δὲν εἶνε ἡ αὐγὴ ἡ παράγουσα τὸν ἥλιον. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶνε τὸ κέντρον τῆς ἱστορίας, ὁ τελικὸς σκοπὸς πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἀνα-

(*) Ἀδόλφος Πικτέ.

πτύξεων, πλὴν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καταστρέφει τὴν ἱστορίαν, ὅπως μάθωσιν ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὑπερβαίνει τὴν βουλήν τῆς δημιουργίας, ἥτις παρήγαγε καὶ διατηρεῖ τὴν ἐλευθερίαν. Καταστρέφει ἐπίσης τὴν φύσιν ὅπως, ἀφοῦ λατρεύσωμεν τὸν Θεὸν ἐν τῷ μεγαλείῳ τοῦ κόσμου τούτου, λατρεύσωμεν αὐτὸν ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς δυνάμεώς του, τὴν ὁποίαν ὁ κόσμος δὲν ἐξοντόνει οὔτε περιορίζει. Ἐνταφιάζεται ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ἐντὸς καινοῦ μνημείου, ἀλλ' ἐξέρχεται νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος καὶ ἐν ὀνόματι τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ κηρύττεται ἡ αἰώνιος ζωή.

Τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, εἶνε ἡ ἀπολύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀπολύτρωσις εἶνε τὸ ἔργον τῆς ἀπείρου εὐσπλαγχνίας, τὸ δὲ ἔργον τοῦτο εἶνε ἡ βάσις τῆς ὑπερφυσικῆς διατάξεως, τὸ θαῦμα τοῦ ὁποίου ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐν τῇ φύσει δὲν εἶνε ἄλλο, εἰμὴ ἡ ἐξωτερικὴ καὶ δευτερεύουσα δῆλωσις. Δύνασθε τώρα νὰ κρίνητε ἐὰν τὸ αἶτιον τοῦ Εὐαγγελίου δύναται νὰ χωρισθῇ ἐκ τοῦ αἰτίου τῆς ὑπερφυσικῆς διατάξεως, ὡς ἰσχυρίζονται τινές. Δύνασθε νὰ ἐξαλείψητε, διὰ τοῦ νοός, τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ θαῦμα ἐκ τῶν ἀφηγήσεων τῆς Νέας Διαθήκης χωρὶς ὅμως νὰ ἀλλοιώσῃτε τὸ φαιδρὸν κήρυγμα. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως ὅλων τῶν ἰδιωτικῶν ἐκδηλώσεων τῆς θείας δυνάμεως, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς θέλει μείνει, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν θαῦμα. Ἐὰν ἀφαιρέσητε τὸ ἔργον τῆς εὐσπλαγχνίας, ὅπερ τὸν ἐχορήγησεν ἡμῖν ὡς Σωτὴρα, ἀφαιρεῖτε τὸ Εὐαγγέλιον ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ τῆς λέξεως ταύτης καὶ ἀφοῦ ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου δὲν ὑπάρχει πλέον, δὲν ἀπομένει ἄλλο, εἰμὴ ὁ σοφὸς τῆς Ναζαρέτ.

Ἀφαιρεθέντος τοῦ ὑπερφυσικοῦ ἀποστερούμεθα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ χωρὶς νὰ διατηρήσωμεν τουλάχιστον τὰς στοιχειώδεις ἀληθείας τῆς θρησκείας, τουτέστι τὸν Θεόν, τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἠθικὴν. Οἱ παραγνωρίζοντες τὸ Εὐαγγέλιον καὶ μὴ παραδεχόμενοι, εἰμὴ τὴν φυσικὴν θρησκείαν προτείνουν, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶνε ἀλήθεια, ὅτι ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ὀφείλει τις νὰ τὴν παραδεχθῇ, ἀδιάφορον ἐὰν ἀπεκαλύφθῃ ἢ ὄχι, καὶ ὅτι ἐπομένως τὸ ὑπερφυσικὸν ζήτημα εἶνε ὅλως μάταιον, ἀφοῦ τὰ μεγάλα θρησκευτικὰ δόγματα ὑπὸ μόνου τοῦ λόγου καθιερώθησαν. Αἱ διαβεβαιώσεις αὗται χρήζουσι συζητήσεως.

Καὶ ἄλλοτε τὸ εἶπομεν, ὅτι οἱ σοφοὶ μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν προησθάνθησαν ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἄνθρωποι ξένοι εἰς τὴν ἀποκάλυψιν φθάνουσιν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀπαξ ἐγνώρισε τις τὸ Εὐαγγέλιον, ἀφοῦ ἐδέχθη τὰς ὑποσχέσεις του, ἐὰν ἐκτραπῇ αὐτοῦ εἶνε βέβαιον ὅτι θέλει εὑρεθῇ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ἐν ᾧ εὑρέθη ὁ Σωκράτης: Ὁχι βεβαιότατα.

Ὅταν ἀπομακρυνθῇ τις τῆς πίστεως, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπήλαυσε τῶν φωταυγῶν αὐτῆς ἀντίνων, δύναται νὰ γεννηθῇ εἰς τὰς ψυχὰς κρίσις λίαν κατάλληλος, ὅπως ἀποδείξῃ ὅλην τὴν σπουδαιότητα τοῦ ὑπερφυσικοῦ ζητήματος. Καὶ διὰ νὰ παραστήσω ὑμῖν τὴν κρίσιν ταύτην τῶν πνευμάτων θέλω σὰς ἀναφέρει τοὺς λόγους ἀνθρώπου τινός, τὸν ὁποῖον οὐδεὶς θέλει ὑποπτευθῇ ὡς ὑποστηρίζοντα τὸ αὐτὸ θέμα, ὅπερ καὶ ἡμεῖς. Εἰς διάλογον τινὰ δημοσιευθέντα εἰς Στρασβούργον τὸ 1858 ὁ Κυρ. Ε. Σέρερ εἰσάγει δύο ἀνθρώπους ἐξ ὧν ὁ μὲν εἰς προσβάλλει τὴν ὑπερφυσικὴν διάταξιν, ὁ δὲ ἄλλος ὑποστηρίζει αὐτήν. Εἰς ἐκ τῶν συνδιαλεγομένων εἰς τὸ τέλος ἐκφράζεται οὕτως. «Ὅποταν αἰσθάνω-

» μαι κλονιζομένην τὴν πίστιν τῶν θαυμάτων, βλέπω ἐπίσης τὴν εἰκόνα τοῦ
 » Θεοῦ ἐξαλειφομένην ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μου. Παύει ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ᾔ-
 » ναι δι' ἐμέ ὁ προσωπικός, ὁ ζῶν, ὁ ἐλεύθερος Θεός, ὁ Θεός μετὰ τοῦ ὁποίου
 » ἡ ψυχὴ συνδιαλέγεται ὡς μετὰ τινος κυρίου καὶ φίλου. Καὶ ἀφοῦ ἅπαξ ὁ ἄ-
 » γιος οὗτος διάλογος διακοπῇ, τί ἀπομένει ἡμῖν τότε; Τότε ὁ βίος φαίνεται
 » θλιβερός καὶ ἄνευ γοητείας! Περιορισμένοι νὰ τρώγωμεν, νὰ πίνωμεν καὶ
 » νὰ κερδίζωμεν χρήματα, ἐστερημένοι παντὸς ὀρίζοντος, πόσον ἡ ὠριμος ἡ-
 » μῶν ἡλικία φαίνεται νηπιώδης, πόσον τὸ γῆρας σκυθρωπὸν, πόσον αἱ περι-
 » πέτειαι τοῦ βίου ἡμῶν ἀνόητοι θυελλώδεις καὶ πλήρεις ταραχῆς! Δὲν ὑπάρ-
 » χει πλέον δι' ἡμᾶς μυστήριον, ἡγουν τὸ ἄγνωστον, δὲν ὑπάρχει πλέον οὐρα-
 » νὸς ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν μας, δὲν ὑπάρχει πλέον ποίησις. Ἄχ! ἔστε
 » βέβαιοι, ἡ ἀπιστία ἡ τὸ θαῦμα ἀπορρίπτουσα συντείνει νὰ ἐρημώσῃ τὸν οὐ-
 » ρανὸν καὶ νὰ ἀπογοητεύσῃ τὴν γῆν. Τὸ ὑπερφυσικὸν εἶνε ἡ φυσικὴ σφαῖρα τῆς
 » ψυχῆς. Εἶνε ἡ οὐσία τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος, τῆς ἀγάπης αὐτῆς. Γνωρίζω
 » ὅτι ἡ ἐπίκρισις εἶνε εὐπρόσωπος καὶ πιθανή, ὅτι τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῆς φαί-
 » νονται κάποτε πιστικά· πλὴν γνωρίζω εἰσέτι καὶ δύναμαι νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν
 » μαρτυρίαν σας ὅτι παύουσα ἡ ψυχὴ νὰ πιστεύῃ εἰς τὸ θαῦμα, χάνει τὸ μυστι-
 » κὸν τῆς ζωῆς· προχωρεῖ πρὸς τὴν ἄβυσσον καὶ μία ὠθησις ταχύτερα τὴν
 » ἐκσφενδονίζει μακρὰν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων. Χάνει κατὰ σειράν
 » τὴν εὐσέβειαν, τὴν εὐθύτητα, τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ ἐπὶ τέλους ἔρπει ἐπὶ τῆς
 » γῆς καὶ ἐνίοτε εἰς τὸν βόρβορον ».

Ὁ ἕτερος τῶν συνδιαλεγομένων ἀπαντᾷ μετὰ τινος ἀντιλογίας. « Συμφωνῶ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ὑποθέσεως. Παραδέχομαι ὅτι τὸ θαῦμα εἶνε τὸ κύριον στοιχεῖον τῆς πίστεως καὶ ὅτι ἂν δὲν παραδεχθῶμεν αὐτὸ ἐκλείπει τότε ὁ οὐρανὸς καὶ ὁ ἄδης, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ὁ Θεός, ἡ διάκρισις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ καὶ πᾶν ὅ,τι ὑψώσεν ἡμᾶς ὑπεράνω τῶν ἐθνικῶν. Ναί! ἔχομεν ἀνάγκην ἐνός Θεοῦ ζῶντος καὶ παρόντος καὶ μόνον τὸ ὑπερφυσικὸν δύναται νὰ μᾶς τὸν χορηγήσῃ. Ὁ Θεός ὅστις δὲν δύναται ἢ δὲν θέλει νὰ καταβῇ ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπως ἐκδηλώσῃ τὴν δυνάμιν του καὶ τὴν δόξαν του, ὁ Θεός οὗτος εἶνε Θεός τῶν μονοθεϊστῶν, μηχανουργός τις κεκρυμμένος εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀφαίρεσις τοῦ νοός, τέλος εἰς Θεός νεκρός ».

Οἱ λόγοι οὗτοι οὐ μόνον διατρανοῦσι τὴν ἰδέαν μου, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπερβαίνουν. Συμπεραίνω ὅθεν, ὅτι τὸ ὑπερφυσικὸν ζήτημα, ὅπερ εἶνε τὸ ζήτημα τοῦ Εὐαγγελίου, δύναται νὰ γίνῃ διὰ πολλοὺς, ἐν τῷ κόλπῳ τῆς χριστιανοσύνης διατελοῦντας, τὸ ζήτημα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ αἰωνίου μέλλοντος. Καὶ μὴ νομίσετε, Κύριοι, ὅτι ἀναφέρων τοὺς ρηθέντας λόγους ἠθέλησα νὰ ἐμποιήσω ὑμῖν φόβον. Ὁχι, διότι φρονῶ ὅτι ἕκαστος ἐξ ὑμῶν πρέπει νὰ φοβῆται μήπως ἀπολέσῃ τὸν Θεόν του, τουτέστι τὸ φῶς, καὶ εὑρεθῇ ἐν τῇ σκοτίᾳ, τὴν παρηγορίαν, καὶ εὑρεθῇ ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ.

Πλὴν τὰ αἰσθήματα ἡμῶν δὲν εἶνε ὁ ἐπιτακτικὸς κανὼν τῆς ἀληθείας. Ἐὰν ἡ ἐπιστήμη ἀπεδείκνυε διὰ τοῦ θετικωτέρου τρόπου, ὅτι ἡ παρέμβασις τοῦ Θεοῦ εἶνε χίμαιρα, ἔπρεπε τότε νὰ καλύψωμεν τὸ πρόσωπόν μας καὶ νὰ κλαύσωμεν διὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν ἐλπίδων μας. Τινὲς ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡ καθ' ἡ-

μᾶς ἐπίκρισις ἀπέπεμψε τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν εἰς τὴν χώραν τῶν ἐθελοθρήσκων πεποιθήσεων. Ἡ ἀπόφανσις αὕτη θέλει εἶναι τὸ ἀντικείμενον ἄλλης συνδιαλέξεως. Τολμηρότεροι ἀποφαίνονται διὰ γενικοῦ τρόπου, ὅτι ἡ πίστις ἐν τῇ ὑπερφυσικῇ διατάξει εἶνε ἀσυμβίβαστος μετὰ τῆς καλλιέργειας τοῦ πνεύματος, ὅτι ἡ ἐπέμβασις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶνε ἰδέα πρόστιχος, μηχανικὴ, ἀναξία ἀνεπτυγμένου ἀνδρός καὶ ὅτι δὲν χρήζει τῆς τιμῆς τῆς συζητήσεως. Αἱ φωναὶ αὗται προέρχονται, Κύριοι, ὡς μὴ ὀφείλε καὶ ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ ἐκ τῆς Γερμανίας. Πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν ἡμετέρων νέων, οἵτινες πορεύονται εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, ὅπως διδαχθῶσι τὴν πραγματικὴν σοφίαν, ἐπιστρέφοντες ἐν τῇ ἐστίᾳ αὐτῶν, διαδίδουσιν ἀνεπαισθήτως τὰς ὀλεθρίας καὶ καταστρεπτικὰς ταύτας ἰδέας, αἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ ὀστημέραι ὑποσκάπτοντος τὴν Ἑλληνικὴν κοινωνίαν Ὑλισμοῦ. Πολλάκις ἠκούσαμεν τὰς δηλητηριώδεις ταύτας ὁμιλίας καὶ ὑπερβαλλόντως ἐλυπήθημεν. Ἐνθυμούμενοι ὁμῶς, ὅτι ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστὶ, καὶ ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ, οὐδόλως ἐταράχθημεν. Ἐξ ἄλλου ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα πολλὰ, ἅτινα θεωροῦνται ὡς μωρία παρὰ τῶν αὐτοκαλουμένων σοφῶν. Τὸ καθῆκον, ἐν τῇ αὐστηρότητι αὐτοῦ φαίνεται μωρία εἰς τὸν φιλήδονον καὶ τὸν ὕλικόν ἄνθρωπον. Ἡ ἀφοσίωσις καὶ ἡ αὐταπάρνησις μωρία εἰς τὸν ἐγωϊστήν καὶ τὸν πλεονέκτην. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ταπεινώσει ταύτῃ διατελοῦντες ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως ἀπέναντι τῶν αὐτοκαλουμένων σοφῶν, δυνάμεθα νὰ ἀνακουφίσωμεν τὴν φιλοτιμίαν μας, ἐνθυμούμενοι ὅτι οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες καὶ διὰ τοῦ αἵματος καὶ διὰ τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν διέδοσαν τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, δὲν ἦσαν οὔτε ἀμαθεῖς, οὔτε μωροί. Εἰς δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Λεϊβνίτζιος, ὅστις δὲν ἦτο οὔτε μέτριος φιλόσοφος, οὔτε ἄσημος γεωμέτρης, ἠγωνίσθη πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως μετὰ ζήλου καὶ αὐταπαρνήσεως. Ὁ Πασχάλιος, εἰς τῶν ἐνδοξοτέρων μαθηματικῶν τοῦ 17ου αἰῶνος διέκοψε τοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ τὰς μελέτας του, ὅπως ἀκολουθήσῃ ὁλοσχερῶς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ὁ Νεύτων, ὁ δημιουργὸς τῆς νεωτέρας φυσικῆς ἐπιστήμης, ἐδείκνυε σημεῖον σεβασμοῦ ὅσάκις ἤκουε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ περαίνει σύγγραμμά τι ὀπτικῆς διὰ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ νόμου λέγων. «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ τὸν πλησίον ὡς σεαυτόν». Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ἄνδρες ὑψηλὴν κατέχοντες θέσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ φιλοσοφίᾳ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ταπεινῶν, ὅπως πιστεύσωσι, προσκυνήσωσι καὶ δεηθῶσι τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῇ χορείᾳ λοιπὸν τῶν ἐνδόξων τούτων ἀνδρῶν, ἃς καταταχθῶμεν καὶ ἡμεῖς ἐν περιπτώσει καθ' ἣν σύγχρονός τις κομφολόγος ἀπαγορεύσει ἡμῖν τὴν θύραν τῆς ἐπιστήμης καὶ μᾶς ἀποκηρύξει ἀναξίους τῆς σοφῆς αὐτοῦ συναναστροφῆς.

Πλὴν ὅλα ταῦτα δὲν εἶνε οὔτε ἐπιχειρήματα, οὔτε σπουδαῖοι λόγοι. Ἐπρεπεν ὁμῶς νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι εἰς τὰς προκαταλήψεις τοῦ νεωτέρου πνεύματος ὑπάρχει τρόπος νὰ ἀντιτείνωμεν ἄλλας. Ἀλλὰ μὴ γένοιτο νὰ παρεμβάλωμεν εἰς

τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθείας τὰς μικρολόγους παρατηρήσεις τῆς φιλαυτίας! Καὶ δυστυχία εἰς ἡμᾶς, ἐάν, προκειμένου περὶ τῶν σπουδαιοτέρων συμφερόντων μας, παραδοθῶμεν ὡς τυφλοὶ εἰς τὴν ἄλλοπρόσαλλον καὶ εὐμετάβλητον ταύτην δύναμιν, ἣν καλοῦμεν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, χωρὶς νὰ σκεφθῶμεν ὅτι ἡ ἐφήμερος αὕτη δύναμις δύναται νὰ ἐκλείψῃ ἀπὸ στιγμῆς εἰς ἄλλην.

Κύριοι, ἐάν δὲν νομίζετε τὸ ὑπερφυσικὸν ζήτημα ἐντελῶς ἀπεγνωσμένον σᾶς προτείνω ν' ἀκούσητε πᾶν ὅ,τι δύναται τις νὰ εἴπῃ ὑπὲρ αὐτοῦ, οὐχὶ λεπτολογοῦντές σοφιστικῶς ὅπως κρύψωμεν ὑπὸ παλαιὰς λέξεις νέαν ἔννοιαν, ἀλλὰ παραδεχόμενοι αὐτὸ ὡς τὸ ἐνόουν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Πασχάλιος καὶ ἐν γένει ὅπως νοοῦσιν αὐτὸ αἱ ἀπλοὶκαὶ γυναῖκες καὶ τὰ ἄθῳα παιδία. Ἀπέναντι ἄλλων ζητημάτων ἐννοῶ τὸν δισταγμὸν καὶ τὴν ἀμφιβολίαν, ἐκεῖνο ὅμως ὅπερ δὲν ἠτύχησα εἰσεῖτι νὰ ἐννοήσω εἶνε ὅτι ὑπάρχουν δύο τρόποι νὰ πιστεύῃ τις.

Ἐπευχόμενος τέλους ὅπως ἡ πίστις εἰς τὴν Ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ θρησκείαν στερεωθῇ ἔτι μᾶλλον ἐν ταῖς καρδίαις ἀπάντων ἡμῶν, ὑψώσωμεν χεῖρας ἱκέτιδας πρὸς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων ἵνα ἐνισχύσῃ ἡμᾶς διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῶν ἀγαθῶν ἔργων, καταστήσῃ ἡμᾶς διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ πνεύματος ἀξίους τῆς βασιλείας Αὐτοῦ καὶ οὕτω θυνηθῶμεν νὰ ἐκπληρώσωμεν τὸ ἅγιον Αὐτοῦ θέλημα ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀφοσιώσεως, ὅπως ἀπολαύσωμεν ἐν τῇ αἰωνιότητι τῆς ἀπείρου καὶ ἀτελευτήτου μακαριότητος τοῦ οὐρανοῦ ἡμῶν Πατρός. Γένοιτο!